

Мушкудіані О. Н.

доктор філологічних наук, професор,
директор Інституту сходознавства,
завідувач кафедри української і світової культури та літератур
Київського міжнародного університету

РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ «СМІХОВИЙ» СВІТ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ ХХ СТОЛІТТЯ: РУЙНІВНИЙ І ВІДТВОРЮВАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛИ¹

Останнім часом питання теорії та історії функціонування окремих жанрів гумористики й сатири у вітчизняному письменстві привертаять дедалі пильнішу увагу дослідників (публікації В. Косяченка, Є. Пашенка, П. Майдаченка, Г. Ноги, Н. Віннікової та ін.). Однак досі ще не було синтетичної праці, у якій би комплексно розглядалась художня специфіка та жанрово-стильові модифікації української віршованої сатири й гумору ХХ століття. Саме тому поява монографії Оксани Гарачковської давно на часі.

Варто зауважити, що критична функція сміху, як і його позитивне ствердження, потенційно закладені у фольклорній сміховій традиції. У широковідомій книзі М. Бахтіна про Ф. Рабле «карнавальний сміх» осмислено вченим як досить істотну грань народної культури різних країн і епох. Народний сміх, як стверджує науковець, наділений водночас руйнівним і відтворювальним потенціалами. Спираючись на згадану тезу М. Бахтіна, авторка монографії ретельно досліддила означену діалектичну спрямованість сміхової вітчизняної культури як амбівалентність українського поетичного сатирикону ХХ століття.

Матеріалом дослідження в книзі О. Гарачковської стали гумористично-сатиричні вірші, травестії, гуморески, пародії, епіграми, памфлети, фейлетони, шаржі, послання та інші жанри, які розробляли М. Вороной, О. Олесь, Б. Лепкий, П. Карманський, В. Самійленко, В. Еллан (Блакитний), В. Сосюра, Остап Вишня, В. Симоненко, Д. Павличко, І. Драч, М. Холодний, П. Глазовий, В. Неборак, О. Ірванець і багато інших українських письменників.

Композиційно робота складається зі вступного «Слова до читача», у якому обґрунтовано актуальність, мету, теоретико-методологічні засади й принципи відбору сатиричних творів для розгляду в монографії, чотирьох розділів, поділених на підрозділи, висновків і «Списку використаних джерел» (усього 901 позиція).

У першому розділі монографії О. Гарачковська кваліфіковано висвітлює дослідницькі стратегії щодо аналізу української сатири й гумористики в літературно-критичному дискурсі; з'ясовує жанрово-стильові доміанти сатирично-гумористичної поезії.

У другому розділі на матеріалі сатиричних творів М. Вороного, О. Олесь, Б. Лепкого, П. Карманського, В. Еллана (Блакитного) та багатьох інших українських поетів досить ґрунтовно розглянуто жанрово-стильові модифікації віршованої сатири й гумору кінця ХІХ – першої половини ХХ століть.

Третій розділ монографії – «Антитоталітарне спрямування української віршованої сатири та гумору 60–90-х рр. ХХ століття» – містить аналіз побутування сатиричних жанрів і їхніх жанрово-стилістичних модифікацій у творчості В. Симоненка, Д. Павличка, І. Драча, М. Холодного, П. Глазового й багатьох інших митців, котрі творили на теренах материкової України,

а також авторів із діаспори (І. Багрянний, І. Качуровський, Д. Нитченко та ін.).

У четвертому розділі – «Дискурс гумористично-сатиричної віршованої публіцистики» – Оксана Гарачковська досліджує місце й роль українських часописів («Шершень», «Перець», «Слово і час», «Літературний Чернігів») у становленні вітчизняної гумористики. Уважаємо, що такий вибір періодичних видань, на матеріалі яких висвітлюється вітчизняна гумористично-сатирична віршована публіцистика, умотивований. «Шершень» (1906) – це перший український журнал політичної сатири в Російській імперії. Журнал «Перець» – єдиний, по суті, сатирично-гумористичний вітчизняний часопис ХХ століття. «Слово і час» – єдиний академічний літературознавчий журнал, у якому впродовж тривалого часу висвітлювалися проблеми української гумористики в науковому плані. Зрештою, журнал «Літературний Чернігів» ідентифікує типові вітчизняні часописи, які з'явилися на теренах України вже в новітню добу (90-ті рр. ХХ століття).

Висновки роботи досить вдало підсумовують результати дослідження. Вони логічно й умотивовано впливають із цікавого та фахово проаналізованого матеріалу. Зокрема, стосовно тези М. Бахтіна про те, що народному сміхові притаманні водночас руйнівний і відтворювальний потенціали, авторка констатує: «Український гумор відрізняється від гумору інших народів насамперед тим, що в ньому мало руйнівної рефлексії, чорного сарказму, переважає добродушність, самоіронія й життєствердний почин». Разом із тим «українська віршована сатира й гумор розвивалися впродовж ХХ ст. в опозиції до тоталітарної радянської системи» (с. 486).

«Не всяка поезія переступає кордони свого часу, окреслені рамками одного життя, реаліями певної історичної доби, – зауважує дослідниця. – Українська гумористично-сатирична поезія і в ХХ ст. означені межі сміливо переступила, бо вона жила ідеями не-вмирущими ідеями загальнолюдського добра, прагнула майбутнього, всім своїм духом і пристрасно готуючи нинішню атмосферу громадянського оновлення...» (с. 17). Із цими словами авторки монографії важко не погодитися, адже «тільки сміхом можна беззлотно знищити зло» (О. Довженко).

Отже, маємо всі підстави стверджувати, що монографія Оксани Гарачковської «ХХ століття в українській поезії крізь призму сміху» буде цікавою для науковців, викладачів-філологів, учителів, студентів, аспірантів і докторантів – усіх, хто має почуття гумору й кохається в українському гостро приперченому слові. Це вкрай потрібна ґрунтовна праця, яка, по суті, уперше у вітчизняній науці про літературу містить комплексне осмислення жанрово-стильових модифікацій української віршованої сатири й гумору ХХ століття.

¹ Гарачковська О.О. ХХ століття в українській поезії крізь призму сміху: [монографія] / О.О. Гарачковська. – К. : Альфа-М, 2015. – 560 с.